

محیط‌زیست، موضوعی برای تاریخ^۱

نوشته: فریکوس استفان^۲

مترجمان: عباس احمدوند^۳ و مریم رستمی^۴

شکوفای شد، کسی که در اواسط قرن بیستم، کتاب مهمی را درباره مدیریتانه در قرن شانزدهم منتشر کرد. این مکتب فرانسوی که در مطالعات دانشگاهی بین تاریخ و جغرافیا پیوند برقرار می‌کرد، اغلب به نگرانی‌های زیست‌محیطی بی‌توجه بود و اصطلاح محیط‌زیست تا دهه ۱۹۷۰ در آن کاربردی نداشت. برای مدت طولانی، تحقیقات تحت تأثیر رویکرد اقتصادی و اجتماعی، بر تاریخ گروه‌های اجتماعی (کارگران، بورژوازی، دهقانان و غیره) تمرکز داشت، بی‌آنکه به‌صورت جدی پیامدهای زیست‌محیطی توسعه فعالیت‌های تولیدی مانند صنعتی شدن در قرن نوزدهم را مطالعه کند. البته تلاش‌هایی در ارائه روایتی بدون مردم، یعنی توجه به پدیده‌های طبیعی مانند تغییرات آب‌وهوایی انجام شد، اما به‌خوبی مورد استقبال واقع نشد. Emmanuel Le Roy Laduri در دهه ۱۹۶۰ و در حومه Languedoc، به تفسیر منحنی‌های ارزش‌گذاری، تحلیل ترکیبی و درجه‌بندی آب‌وهوا پرداخت. وی بلافاصله بعد از انتشار کتاب مشهورش، تولد آب‌وهوا از سال ۱۰۰۰، توضیح داد که تاریخ کشاورزی وی را به تاریخ آب‌وهوا علاقه‌مند کرده است. به تدریج، استفاده از کامپیوتر برای پردازش گزارش‌های آماری و همکاری او با هواشناسان، به اثر او شهرت بین‌المللی داد. افزون بر آن، مردم گاهی قربانی مخاطرات آب‌وهوایی و گاهی عامل رفع این مخاطرات یا طراحان برنامه‌ریزی برای تغییر آب‌وهوا هستند. پیشرفت اخیر، نشانگر پدیده‌ای شناخته‌شده برای تاریخ‌نگاران است، تاریخ محصول روزگار خود است و به دنبال پاسخ به پرسش‌هایی است که جامعه مطرح می‌کند. دومین منبع اصلی الهام‌بخش، نهضت تاریخ محیط‌زیست امریکاست که در دهه ۱۹۶۰، با نگرانی دانشگاهیان درباره

پژوهشگران تاریخ، علمی که بیش از هر چیز به مطالعه زندگی و فعالیت‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و غیره جوامع انسانی در گذشته می‌پردازد، در نتیجه افزایش نگرانی‌های زیست‌محیطی در اواخر قرن بیستم، به تدریج بر تعاملات انسان و محیط‌زیست متمرکز شده‌اند. ایده‌های مربوط به حفاظت از طبیعت، واکنش به بلایای طبیعی و رفع آلودگی یا اقدامات پیشگیرانه در رابطه با آنها، بهره‌برداری از منابع و اثرات زیست‌محیطی توسعه موضوعات اصلی بوده‌اند که توسعه تاریخ زیست‌محیطی (ترجمه تحت‌اللفظی تاریخ زیست‌محیطی انگلیسی) را رقم زدند. این شاخه علمی، تعاملات بین جوامع و محیط‌زیست را در گذشته مطالعه می‌کند. به این ترتیب، عناصر غیرانسانی را در تاریخ ادغام می‌کند و ساختار سنت دیرینه غرب را در تفکیک «خرد، جامعه و فرهنگ» از یک سو و «طبیعت» از سوی دیگر می‌شکند.

۱- پذیرش تاریخ محیط‌زیست به‌عنوان گرایشی رایج

تاریخ محیط‌زیست مانند هر رشته دیگر به‌خصوص در علوم انسانی، «پدر بنیان‌گذار (Founding father)» ندارد. تاریخ محیط‌زیست، رویکردی میان‌رشته‌ای است که جغرافی‌دانان، بوم‌شناسان و سایر پژوهشگران علاقه‌مند به تکامل زیست‌بوم، آن را توسعه می‌بخشند. مورخان نیز به‌نوبه خود معمولاً به برجسته‌سازی دو حوزه بنیادین پیش‌رو می‌پردازند. نخست، پس از مکتب تاریخ سیاسی، که بیشتر به جنگ‌های بزرگ و فرمانروایان می‌پرداخت و هم‌زمان با رونق دانش جغرافیا، مکتبی در مطالعه تاریخ به نام آنال (Annales) در ۱۹۲۹ به دست Lucien Febvre و Marc Bloch و تأسیس شد. این جریان بعدها توسط Fernand Braudel

1. The environment, an object of history, Encyclopedia of the Environment, (February 10, 2020), Accessed July 11, 2023 [online ISSN 2555-0950] url : <https://www.encyclopedie-environnement.org/en/society/the-environment-an-object-of-history/>.

2. FRIOUX Stephane, Lecturer in Contemporary History, LARHRA (Laboratoire de recherche historique Rhône-Alpes), Université Lyon2.

۳. عضو هیئت‌علمی دانشگاه شهیدبهشتی 0000-0003-3425-2428 a_ahmadvand@sbu.ac.ir Orcid code:

۴. دانشجوی کارشناسی ارشد ایران‌شناسی - گرایش فرهنگ مردم، آداب و رسوم و میراث فرهنگی - بنیاد ایران‌شناسی maryam.rostami7478@gmail.com

آلودگی یا تخریب محیط‌زیست آغاز شد. مورخان امریکایی در پی ثبت و ضبط تاریخ شیوه‌های حفاظت از محیط‌زیست در کشوری هستند که از زمان صنعتی‌شدنش، اسطوره طبیعت بکر را مطرح کرده و در پی حفاظت از آن است. این کار بر تفکر یا شیوه‌های مربوط به حفاظت از فضاها بکر متمرکز شده، اما مطالعات دیگر، از تاریخ شهری و فناوری، مشکلات ناشی از صنعتی‌شدن و شهرنشینی قرن نوزدهم را برجسته کرده است. بررسی سابقه مسائل زیست‌محیطی شرکت‌ها جملگی در دهه ۱۹۹۰ در اروپا برجسته شد (Delort and Walter, 2001). به‌طورکلی، یک شیب تقریبی از شمال آمریکا وجود دارد، از جایی که تاریخ زیست‌محیطی در عرصه آموزش و پژوهش متنوع و نهادی شناخته شده بود، به سمت جنوب آمریکا که محققان مستقل‌تر می‌شدند، این وضعیت نیز به وضعیت جوامع علمی انگلیسی زبان در مناطق مدیترانه در مقایسه با مناطق اسکاندیناوی و اروپای ژرمن شباهت دارد (Winiwarter, 2004).

بیباید منبع الهام‌بخش سومی را اضافه کنیم که ثمره همکاری بین رویکردهای مکمل برای درک تاریخ جوامع و محیط‌زیست است. از این رو، توسعه گیاه‌باستان‌شناسی، مطالعه گردها و آثار زغال چوب و تکنیک‌های تجزیه و تحلیل زیست‌محیطی به‌طورکلی، امکان رفع کاستی‌های اسناد کتبی را جبران و نقاط عطف مهمی را برای دوره‌های پیشاتاریخی، باستانی و حتی قرون وسطی ایجاد کرده است.

در دوره اخیر، تحلیل عکس‌های هوایی و استفاده از سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی (GIS) برای مطالعه اثرات زیست‌محیطی رخدادهای مهم در نیمه دوم قرن بیستم مفید بودند.

از این پس، زمینه‌های مطالعاتی بسیار گسترده هستند و محققان را از رشته‌های مختلف (جغرافیای تاریخی، محیط‌زیست، زیست‌شناسی و غیره و نه فقط تاریخ) گرد هم می‌آورند. بیباید به یاد داشته باشیم که رویکردهای تاریخی به محیط‌زیست، جوامعی را در رأس قرار می‌دهند که عمل می‌کنند، تجربه می‌کنند، مدیریت می‌کنند، درحالی‌که برای علوم زیست‌محیطی، جوامع موضوع مطالعه یا علت تغییرات زیست‌محیطی از نظر تنوع زیستی گیاهی یا حیوانی یا پدیده‌های آب‌وهوایی نیستند.

در ادامه این مقاله، برخی از فعال‌ترین حوزه‌ها و مهم‌ترین نتایج آنها بیان می‌شود.

۲- مردم و محیط‌زیست

حوزه‌های اصلی تاریخ محیط‌زیست ابتدا گونه‌های اصلی محیط را طبقه‌بندی می‌کند، این گونه‌ها به روش سنتی در دانش جغرافیا بررسی می‌شود. اولین محیطی که یک گروه تحقیقاتی ویژه، آن را مطالعه کرد، جنگل‌ها بودند. گروه تاریخ جنگل فرانسه که در اوایل دهه ۱۹۸۰ تأسیس شد، بلافاصله مورخان، جغرافی‌دانان، پرورش‌دهندگان جنگل و مدیران را گرد هم آورد. رویکردهای آنها بسیار متفاوت بود، شامل مطالعه تاریخ استفاده از چوب - عمده ماده مورد استفاده تا قرن نوزدهم - تا برنامه رسانه‌ها یا مدیریت بلایای طبیعی مانند طوفان ۱۹۹۹ در خاک فرانسه می‌شد.

دومین محیطی که در علوم اجتماعی از دیدگاه تاریخی بسیار مدنظر

قرار گرفته است، تالاب‌ها هستند. انگیزه‌های اقتصادی و سیاسی برای زهکشی باتلاق‌ها از ابتدای عصر مدرن برجسته شده است (Morera, 2011). در این مناطق، اعمال متعدد زهکشی و کنترل حشرات در چهارچوب برنامه‌ریزی دولت و تحولات عمده مکانی در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ انجام می‌شد، بعد از آن نیز باتلاق‌ها به یکی از محیط‌های شاخص برای اقدامات زیست‌محیطی به‌منظور حفاظت از زیست‌بوم‌ها و تنوع زیستی تبدیل شدند.

محیط شهری سومین محیطی است که در مطالعه رشته فعال تاریخ‌نگاری و به روش‌های مختلف مطالعه می‌شود:

یکی از این روش‌ها، مطالعه و تمرکز بر فرایندهای بهبود محیط شهری است، به‌ویژه پس از تحولات عمیقی که رشد جمعیت و صنعتی‌شدن در قرن نوزدهم به وجود آوردند. موضوع طبیعت و فضاها سبز همچون دستگاه‌های فنی تصفیه فاضلاب یا تصفیه آب نظر محققان را به خود جلب کرده است (Mathis and Pepy, 2017)، یا برعکس، مطالعه و تمرکز بر آلاینده‌ها و پیامدهای فعالیت‌های تولیدی جدید که حاصل انقلاب شیمیایی در پایان قرن هجدهم هستند. همچنین، به تغییر وضعیت پس‌ماندهای مصرف شهری توجه شد. این پس‌ماندها پیش‌از این منابع صنعت بازیافت بودند، سپس به «ضایعات» بدون استفاده تبدیل شدند، پیش از آن که این مسئله تحت تأثیر شعار توسعه پایدار یا حتی «اقتصاد بازیافت» مطرح شود (Jarrige and Le Roux, 2017).

«متابولیسم شهری» روش دیگری است که اوگن اودم (Eugen Odum)، بوم‌شناس امریکایی، با رویکرد میان‌رشته‌ای آن را مطرح کرد. این روش جریان‌های ورودی و خروجی به شهر از جمله جریان‌های آب، مصالح ساختمانی (چوب)، نیتروژن در مواد گیاهی و حیوانی، غذا و فضولات را بررسی و اندازه‌گیری می‌کند.

پدیده‌های شهری نیمه دوم قرن بیستم، مانند گسترش شهر و شهرنشینی، همچنین موضوع مطالعه‌ای تاریخی هستند که عواقب آنها را بر محیط‌زیست بررسی می‌کند. صدها هزار کیلومتر مربع زمین هموار، بتن‌ریزی و ضدآب می‌شوند تا محیط مناسبی برای زندگی ساکنان فراهم شود. چمن عمارت‌های شخصی که با محصولات بهداشت گیاهی ترکیب می‌شوند، جایگزین جنگل‌ها، چمنزارها و تالاب‌های کوچک شده و گاهی اوقات نزدیک به مراکز شهری هستند (Rome, 1996).

گسترش مناطق بزرگ شهری دیگر مختص کشورهای غربی نیست: دهلی در سال ۱۹۹۰ سیزده برابر فضای بیشتری را نسبت به سال ۱۹۰۰ اشغال کرد. وسعت پکن در دهه ۱۹۹۰ دو برابر شد!

مطالعه خطرات زیست‌محیطی یکی دیگر از حوزه‌هایی است که پیشرفت چشمگیری کرده است. یک رویکرد تجربی براساس اسناد تاریخی نشان می‌دهد، خطرات زیست‌محیطی هرگز به‌خودی‌خود به وجود نمی‌آید، بلکه حاصل سازه‌های اجتماعی است که با توجه به کنشگران و اهداف، ارزیابی علمی و رسانه‌ها یا به‌طور گسترده‌تر برنامه‌های فرهنگی متفاوت است. در این رویکرد، جوامع گذشته ناآگاه از چگونگی مدیریت درست زیست‌محیطی و تنها جبرگرا در مواجهه با خطرات فاجعه‌بار، به تصویر کشیده شدند (Favier, 2002). جغرافیای تاریخی نواحی روستایی نشان می‌دهد، چگونه مردم از بسترهای اصلی

رودخانه‌های دارای ساختار نامنظم یا از مناطق کوهستانی بهمن‌خیز دور شده‌اند. روابط بین جوامع شهری و رودخانه‌هایی که اغلب از شهرها عبور می‌کنند، توسط رویکرد زیبایی‌شناختی و تفریحی ترویج شده در طول ربع قرن گذشته، به‌طور چشمگیری تغییر کرده است. این تغییر قبل از یک قرن طولانی توسعه عظیم با هدف تخصیص کاربرد عملی و اقتصادی به محیط آبی (بنادر صنعتی، سدها و حتی ناوگان زرهی) رخ داده است (Dagenais, 2011). همان‌طور که بعضی از مناطق شهری به سبب آسیب از بلایای طبیعی مانند زلزله یا فوران‌های آتشفشانی رها شده‌اند و به‌عنوان شواهد تاریخی یک دوره معین (پمپی و غیره) باقی مانده‌اند. بعضی دیگر با توجه به وضعیت و چالش‌های اقتصادی بازسازی شده‌اند. این مورد در مسینا واقع در سیسیل اتفاق افتاده است، منطقه‌ای که در سال ۱۹۰۸ منافع بندرگاهی در آن اولویت داشت که منجر به بازسازی آن با استفاده از بتن مستحکم، تهیه نقشه جدید برای خیابان‌ها، همچنین استمرار خانه‌سازی در شهرهای موقت و پرمخاطره شد (Parrinello, 2015).

تعدادی از مطالعات تاریخ محیط‌زیست به‌وضوح براساس ایدئولوژی آغاز شده‌اند، مانند تحقیق دونالد ورستر، یکی از بنیان‌گذاران تاریخ محیط‌زیست، وی درباره عواقب کشاورزی سرمایه‌داری در ایالات غرب میانه آمریکا مطالعاتی انجام داد (Worster, 1979). به‌تازگی، بسیاری از پژوهشگران رابطه بین حکومت و محیط‌زیست را از دیدگاه تاریخی، به‌ویژه از طریق منشور توسعه بررسی کرده‌اند. رودخانه‌های بزرگ و کوچک در طول دو قرن گذشته دستخوش تحولات اساسی شده‌اند (Fournier and Massard-Guibaud, 2016). شرکت‌ها و به‌ویژه مهندسان ابتدا به‌دنبال «بومی‌سازی» رودخانه‌ها به‌منظور بهره‌برداری از آنها به‌عنوان منبع انرژی یا مسیرهای رفت‌وآمدی بودند. به‌تازگی، رویکردی بوم‌شناختی تر به وجود آمده که به‌دنبال بازسازی محیط‌های آسیب‌دیده به‌واسطه اقدامات انسان و حفظ تنوع زیستی است (Environmental historians have studied the Rhine several times, 2011). این رخدادها و محیط‌هایی که توسط زیرساخت‌ها تغییر می‌کنند، تا حد زیادی مدیون اراده سیاسی هستند - به‌عنوان مثال، اثبات توانایی یک کشور یا منطقه برای تأمین برق خود - و می‌تواند عامل سرفرازی منطقه‌ای یا بین‌المللی باشند.

۳- دیدگاه فرهنگی و سیاسی

تاریخ محیط‌زیست بیشتر از آنکه یک زیرشاخه در علم تاریخ باشد، یک فرایند است که پدیده‌های فیزیکی (رشد گیاه، جریان آب، مبادلات انرژی، تغییرات آب‌وهوایی)، همچنین تغییرات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی را بررسی می‌کند. بنابراین، می‌تواند بر رویکردهای مختلف تاریخی مانند تاریخ روستایی و تاریخ سیاسی یا تاریخ ادراکات و بازنمایی‌ها تأثیر داشته باشد. این رویکرد به ما امکان می‌دهد که عوامل فراهم‌کننده آگاهی محیط‌زیستی در بریتانیای دوره ویکتوریایی و مانند اصناف مختلف (Mathis, 2010)، آثار یا سخنرانی‌هایی درباره حفاظت از طبیعت (به‌عنوان مثال از نقاشان تا ماهیگیران) را شناسایی کنیم. این نشانه گسست از محدودیت‌های عصر کلاسیک است (باغ

«سبک فرانسوی»، آثار اصلی ورسای). برخی از گروه‌های اجتماعی در اقدامات نه‌چندان افتخارآمیز مانند استعمار مشارکت کردند و از این طریق با جوامع و محیط‌های مختلف در ارتباط بودند و از مقاصد استثماری و تخریب طبیعت به‌دلیل منافع اقتصادی قدرت‌های امپریالیستی با خبر شدند. طبیعت‌گرایان، اولین ائتلاف محافظان محیط‌زیست را تشکیل دادند که از بین رفتن گونه‌های خاص را به اطلاع رسانه‌ها رسانیدند (Luglia, 2015). دانشمندان موزه تاریخ طبیعی، از جمله راجر هایم (Roger Heim)، یکی از بنیان‌گذاران اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت (IUCN) در سال ۱۹۴۸، در اوایل دهه ۱۹۵۰ درباره «تخریب محیط‌زیست» هشدار دادند.

دیگر هدف اصلی فرهنگی و سیاسی ائتلاف، درک چگونگی به‌وجود آمدن بوم‌شناسی در دهه ۱۹۶۰ بود که اغلب در فرانسه بین سال‌های ۱۹۶۲ و ۱۹۸۱ روی داد، این دوره دربرگیرنده جنبش‌های گسترده و تغییرات در ارزش‌ها و نوآوری‌های اجتماعی و سیاسی، از جمله حقوق زنان، در نظر گرفتن جوانان و آرامش بخشیدن به قدرت مرکزی است. کشاورزی مانند رنه دومونت (René Dumont)، به‌رغم سن خود (متولد ۱۹۰۴)، پس از بررسی حاصلخیزی در فضای استعماری بعد از جنگ به انتقاد از رشد شهرنشینی پرداخت. او در سن ۶۸ سالگی، از طرف اولین جنبش‌های زیست‌محیطی انتخاب شد تا پیام آنها را به انتخابات ریاست جمهوری در اوایل ۱۹۷۴، پس از مرگ ژرژ پمپیدو (Georges Pompidou) برساند.

مسائل محیط‌زیستی که پیش‌ازاین به محیط‌های طبیعی استثنایی و تخریب‌های صنعتی محدود شده بود، از طریق انتشار کتاب‌های معروفی توسعه یافت که آلودگی ناشی از آفت‌کش‌های شیمیایی (راشل کارسون/Rachel Carson، بهار خاموش، ۱۹۶۲)، ترجمه شده به فرانسه در سال بعد با مقدمه‌ای از راجر هایم، یا تأثیر مخرب رشد جمعیت و مصرف منابع طبیعی و تولید کالاهای سرمایه‌ای را محکوم می‌کنند. این کالاهای شامل اتمبیل‌ها، همچنین خطرات مرتبط با حمل‌ونقل نفت، مانند نشت نفت هستند.

پدیده شهری موضوعی متناقض است، اگر شهر به‌دلیل شیوه زندگی نوینی که ارائه می‌دهد، آسایش خانه‌های جدید مجهز به آب گرم، گرمایش مرکزی و جادارتر بودن، برای جوانان از بخش‌های مسکونی مزارع جذاب‌تر است، می‌تواند به‌عنوان محیطی رنج‌آور و آلوده نیز مطرح شود. این مسئله به قرن‌ها پیش باز می‌گردد، از روسو (Rousseau) تا عصر روشنگری تا مقاله‌نویسان در دهه ۱۹۷۰ (فیلیپ سنت مارک/Philippe Saint-Marc، اجتماعی شدن طبیعت، ۱۹۷۱)، همچنین متفکران امریکایی، از جفرسون تا تورو. از دهه ۱۹۶۰ به بعد، اتحادیه‌های کارگری شروع به توسعه مفهوم «محیط زندگی» کردند و شکاف بین کارخانه و محیط‌زیست آن را کاهش دادند که از آغاز صنعتی شدن به‌منظور جلوگیری از رشد کارآفرینی

ایجاد شده بود. به عبارت دیگر، آنچه در داخل یک کارخانه اتفاق می‌افتد، جایی که احتمالاً مواد پرمخاطره استفاده می‌شود، از محل زندگی خانواده‌ها و دوستان کارکنان دور نیست. گاهی اوقات، اتحادیه‌های کارگری اطلاعات حساس را منتشر می‌کنند، همان‌طور که CFDT (اتحادیه دموکراتیک کارگری فرانسه) در دهه ۱۹۷۰ نشان داد، برخی از فعالان آن علیه سازمان هسته‌ای متحد هستند (Becot, 2018).

تمایل روزافزون برای حفاظت از طبیعت کوهستانی، ساحلی و پیرامون شهری و بازراندیشی در مدیریت اساسی آلودگی و عوامل خطرناک، منجر به ایجاد وزارتخانه‌هایی با مسئولیت محیط‌زیست در جای‌جای جهان غرب شد. تجربه فرانسه، از ژانویه ۱۹۷۱ به بعد، موضوع مطالعه دقیق اولین وزیر محیط‌زیست فرانسه از سال ۱۹۷۵ قرار گرفت (Poujade, 1975). با این حال، اقدامات مسئولان یکپارچه نیست و جنبش‌هایی بسیار سریع در مناطق گوناگون در حال ظهور هستند. منابع انسانی و مالی سازمان‌های محیط‌زیستی محدود است. در حالی که تاریخ‌ها و مکان‌های مهم این جنبش‌ها، به خوبی شناخته شده است، مانند اولین روز زمین در ایالات متحده در آوریل ۱۹۷۰، تظاهرات لارزاک (Larzac) در اواسط دهه ۱۹۷۰ یا اعتراض ضد هسته‌ای و اهمیت آغازین فراملی، اینها اقدامات متفاوتی هستند که هنوز باید مورد مطالعه قرار گیرند. برخی از کنشگران به صورت طولانی‌مدت در بوم‌شناسی سیاسی مشارکت دارند، در حالی که سایرین بیشتر در حفاظت از محیط زندگی محلی خود به صورت موردی فعال هستند (Vrignon, 2017).

۴- برخی حوزه‌های پیشگام و رویکردهای اصیل

در میان پرسش‌های جدید مطرح‌شده محققان در آغاز قرن نوزدهم، اجازه دهید سه موضوع را برجسته کنیم که از یک سو رویکردهای زیست‌محیطی به تجدیدنظر تاریخ جوامع و از سوی دیگر آغاز تحقیقات روی موجودات غیرانسانی (گیاهان، حیوانات) را تصدیق می‌کنند. شکی نیست که بحث درباره تغییر جهانی (Quenet, 2017)، ارزش و زمان‌بندی آن به زودی آثار جدید و مهم تاریخی را تولید خواهد کرد.

الف) عدالت / بی‌عدالتی و نابرابری‌های زیست‌محیطی

این رویکرد از ایالات متحده آغاز شد که در دهه ۱۹۸۰، انجمن‌های آفریقایی - آمریکایی نظرسنجی‌هایی را برای مستندسازی تبعیض‌هایی آغاز کردند که با آن روبه‌رو بودند. در واقع، مطالعات اپیدمیولوژیک (همه‌گیرشناسی) بیشترین مراکز آلاینده را در نزدیکی محله‌هایی نشان داد که عمده ساکنان آنها «رنگین‌پوستان» هستند. موضوع عدالت زیست‌محیطی به تدریج در طول پانزده سال گذشته و بیشتر در اروپا پدیدار شده است. این به‌ویژه برای جغرافیای اجتماعی و شهری ارزشمند است (https://www.jssj.org). مطالعات تاریخی این امکان را فراهم می‌کند که در فرایند تصمیم‌گیری‌ها بازنگری شود تا مشخص شود آیا واقعاً استقرار تأسیسات آلاینده و خطرناک در محله‌های فقیرنشین یک انتخاب است یا اینکه قدرت اقتصادی قشر ثروتمند برای ترک

مناطق آلوده و نقل مکان به مناطق دیگر باعث همگن‌سازی اجتماعی در میان ساکنان تأسیسات موردنظر شده است. گروه سوئز، مورخ فلاندرزی، نیز از این چهارچوب تحلیلی برای بحث درباره حفاظت نابرابر از جمعیت قرون وسطی هلند در برابر طوفان و سیل استفاده کرد (Soens, 2003). پیامدهای تغییرات جهانی آب‌وهوایی، در مقیاس جهانی، مانند ظرفیت‌های نابرابر برای محافظت در برابر طوفان یا اثرات پدیدیده جزیره حرارتی، کار در این زمینه را ترویج می‌کند.

ب) جنسیت

وجه اشتراک تاریخ محیط‌زیست و تاریخ جنسیت، یکی از پروژه‌های بسیار جدید است که نسلی از مورخان فرانسوی آن را بر عهده گرفته‌اند (Genre & Histoire, 2018). پیشگامان حفاظت از طبیعت، آغازگران مطالعات اولیه، بیشتر مرد بودند، مانند آمریکایی‌هایی نظیر جان مویر (John Muir) از کالیفرنیا و گیفورد پینچوت (Gifford Pinchot) در حوزه پرورش جنگل. بعد از آنکه زنان حفاظت از اکوسیستم، با گسترش نقش کهن زنان به‌عنوان «پشتیبانان خانواده»، دیگر نمی‌توانند نادیده گرفته شوند. ما اکنون می‌دانیم که از آغاز قرن بیستم، سازمان‌های زنان آمریکایی برای «حفاظت» از جنگل‌ها و حوضه‌های آبریز به‌منظور مهبانکردن اقدامات دولتی یا محلی بیشتر کار کرده‌اند. آنها به جان مویر در اعتراض ناموفق خود علیه پروژه سد در دره Hetch Hetchy در نزدیکی سانفرانسیسکو کمک کردند. در شهرها، سایر انجمن‌های اجتماعی به رهبری زنان طبقه متوسط از طریق لابی‌گری، اقداماتی برای بهبود محیط‌زیست انجام می‌دهند، مانند نظارت بر دودکش‌های کارخانه‌ای که بیش از حد آلوده هستند. در فرانسه زنان در میان فعالان حقوق حیوانات حضور داشتند. تاریخ محیط‌زیست همچنین بر فعالیت‌های ویژه زنان (رختشویی، کارگران کارخانه) تمرکز دارد که باعث آلودگی و بیماری شده است.

ج) حیوانات

حیوانات موضوع پژوهشی قدیمی در «تاریخ باغ‌وحش» بوده‌اند که رابرت دلورت، متخصص قرون وسطایی، آن را انجام داد (Delort, 1984). او در تحقیقات خود به نقش اقتصادی و مادی حیوانات در زندگی جوامع برای مثال تجارت خز توجه کرده بود. در جهان انگلوساکسون، پس از انجام تحقیقات زیاد جانورباستان‌شناسی روی بقایای استخوانی که طی کاوش‌ها یافت می‌شود، رویکردهای دیگری مانند رویکرد هریت ریتو به وجود آمد که بر تغییر چشمگیر رابطه انسان‌ها و حیوانات، به‌ویژه در عصر صنعتی شدن متمرکز شده است (Ritvo, 1989).

همان‌طور که مناظرات در خصوص آزمایش یا شرایط کشتار حیوانات و کاربرد منابع طبیعی مناطق و گونه‌ها برای اهداف طبیعی و توریستی نشان می‌دهند، تحولات فرهنگی بی‌شک در حال وقوع است. تمرکز اصلی تحقیقات روی مناطق و شرایطی است که حیوانات در آن نگهداری می‌شوند، به‌ویژه در مورد باغ‌وحش‌هایی که در طول عصر صنعتی شدن در پایتخت‌های بزرگ تأسیس شده‌اند.

Delort, R., 1984. Les animaux ont une histoire, Paris, Le Seuil, [reprinted in pocket, 1993].

Delort, R. and Walter, F., 2001. Histoire de l'environnement européen, Paris, PUF.

Environmental historians have studied the Rhine several times. In France, geographers have worked on the Rhône and Garonne rivers. See on the Rhône, PRITCHARD S. (2011), Confluence. The Nature of Technology and the Remaking of the Rhône, Harvard University Press.

Favier, R., 2002. Les pouvoirs publics face aux risques naturels dans l'histoire, Grenoble, Publications de la MSH-Alpes.

Fournier, P. and Massard-Guibaud, G., 2016. Aménagement et environnement : perspectives historiques, Rennes, PUR.

Genre A. and Histoire, N. (2018). "Nature of gender, gender of nature: environmental struggles in Europe, from the end of the 18th century to the present day". See in particular the introduction by Charles-François Mathis, "Pour un croisement des histoires environnementale et du genre".
<https://www.jssj.org/> ; Julie Gobert, "Iégalités environnementales".
<http://www.encyclopedie-environnement.org/societe/inegalites-environnementales/>.

Jarrige, F. and Le Roux, T., 2017. La contamination du monde, Paris, Seuil. On waste, particularly in Paris, Barles S. (2005), The invention of urban waste. France: 1790-1970, Seyssel, Champ Vallon.

Luglia, R., 2015. Scientists to protect nature. La société d'acclimatation (1854-1960), Rennes, PUR.

Mathis, C.F., 2010. In Nature We Trust. English landscapes in the industrial era, Paris, PUPS.

Mathis, C.F. and Pepy, E.A., 2017. The vegetable city, Ceyzérieu, Champ Vallon; Frioux S. (2013), The Battles of Hygiene. Cities and environment of Pasteur aux Trente Glorieuses, Paris, PUF.

Morera, R., 2011. L'assèchement des marais en France, Rennes, PUR.

Parrinello, G., 2015. Fault Lines. Earthquakes and Urbanism in Modern Italy, New York, Berghahn.

Poujade, R., 1975. Le Ministère de l'impossible, Paris, Calman-Lévy.

Quenet, G., 2017. "L'anthropocène et le temps des historiens", Annales. History, Social Sciences, 2: 267-299.

Ritvo, H., 1989. The Animal Estate. The English and Other Creatures in Victorian England, Harvard University Press.

Rome, A., 1996. The Bulldozer in the Countryside. Suburban Sprawl and the Rise of American Environmentalism. New York: Cambridge University Press.

Soens, T., 2003. "Flood Security in the Medieval and Early Modern North Sea Area: A Question of Entitlement?", Environment & History, 19: 209-232.

Vrignon, A., 2017. La naissance de l'écologie politique en France. A nebula in the heart of the 68's, Rennes, Presses universitaires de Rennes.

Winiwarter, V., 2004. "Environmental History in Europe from 1994 to 2004", Enthusiasm and Consolidation, Environment and History, 10: 501-530.

Worster, D., 1979. Dust now!: The Southern Plains in the 1930s, New York, Oxford University Press.

به تازگی، مستندکردن «زیست‌نگاری حیوانات» مانند تاریخ حفاظت از پرندگان یا گونه‌های دیگر (به‌عنوان مثال سگ‌های آبی) توجه مورخان و ناشران را جلب کرده است (Baratay, 2012). حوادث تاریخی معروف، مانند جنگ جهانی اول، از منظر اهمیت حیوانات که همراه انسان هستند، دوباره بررسی شده است (Baratay, 2013). تاریخ طولانی حملات گرگ‌ها در فرانسه موضوع تحقیقی تاریخی و مهم بود، ژان مارک موریسو (Jean-Marc Moriceau) انجام آن را به‌منظور تعمیق مناقشات درباره پیامدهای بازگشت گرگ‌ها برای بهبود فعالیت‌های دامپروری انجام داد. اریک باراتای (Eric Baratay)، بررسی تاریخی «از منظرگاه حیوانی» را پیشنهاد کرد که شامل گفت‌وگو بین متخصصان کالاهای ساخت بشر و رفتارشناسان است، همراه با سؤالات و رویکردهایی که به توانمندسازی دیگران یاری رساند. بنابراین، آثار کهن نویسندگان لاتین یا تذهیب‌های قرون وسطایی با توجه به گونه‌های جانوری موجود دوباره ارزیابی می‌شود.

۵- پیام‌هایی که باید به خاطر بسپارید

محیط‌زیست یک مسئله مهم سیاسی و اجتماعی معاصر است که از دهه ۱۹۷۰ توسعه یافته است و برای جلوگیری از تهدیدات خاص یا احیای اکوسیستم‌های خاصی که توسط شیوه زندگی انسان آسیب دیدند، بیشتر از یک طرح‌ریزی برای آینده استفاده می‌کند، اما محیط‌زیست نیز به‌طور گسترده‌تر، همه آن چیزی است که انسان را احاطه کرده است، آنچه که در جوامع انسانی شکل می‌گیرد و آنچه با آنها ارتباط برقرار می‌کند.

از زمان «انقلاب نوسنگی» که موجب ابداع کشاورزی و سپس شهرنشینی شد، روابط بین جوامع انسانی و محیط‌زیست دارای تاریخ غنی است که به‌دلیل جذب نسل‌های جدید مورخان به این زمینه تحقیقاتی، به‌طور فزاینده‌ای شناخته شده است. آنها با رشته‌های دیگر نیز تعامل دارند: همان‌طور که هوا هیچ مرزی ندارد، محیط‌زیست نیز مرزی ندارد و موضوعی برای تعاملات بین‌رشته‌ای است.

ابعاد سیاسی، فرهنگی و اجتماعی تمایل به حفاظت از محیط‌زیست از قرن نوزدهم در جهان غرب به‌خوبی شناخته شده و نشان داده است که صنعتی‌شدن و شهرنشینی هرگز با آغوش باز پذیرفته نشده و مردمان امروزی از خطرات همراه پدیده‌ها آگاه هستند.

بررسی تعاملات مردم و محیط در گذشته می‌تواند در نشان‌دادن پیچیدگی تغییرات و ایجاد دیدگاه انتقادی درباره تعهدات یا چشم‌اندازهای بین‌المللی مفید باشد.

منابع

Baratay, E., 2012. The animal viewpoint. Another version of the story, Paris, Ed. du Seuil.

Baratay, E., 2013. Trench beasts. Des vécus oubliés, Paris, CNRS éditions.

Becot, R., 2018. "La CFDT face à la mutation du système énergétique français (1973-1977)", Le Mouvement social, 262 (1): 17-35.

Dagenais, M., 2011. Montréal et l'eau. Une histoire environnementale, Montréal, Editions du Boréal.